

- N.A. Simonii [East – West – Russia: collection of articles to the 70th anniversary of Acad. N.A. Simonii], Prohress-Traditsiya, Moscow, pp. 109–130.
3. Zinchenko, V.V. (2012), “Regionalization, institutional tendencies of globalization and model of restorative socio-economic development”, *Vestnik VGU. Seriya : Ekonomika i upravlenie*, no. 1, pp. 9-17.
  4. Udovika, L.H. (2014), “Theoretical and legal principles of transformations of the legal system of Ukraine in terms of globalization”, Thesis abstract for Doct. Sc. (Jurisprudence), 12.00.01, Kyiv, Ukraine.
  5. Kiryanova, L.H. (2007), *Obshchestvo v kontekste hlobalno-lokalnykh otnosheniy* [Society in the context of global-local relations], Deltaplan, Tomsk, Russia.
  6. Martyshin, O.V. (2005), “National political and legal culture in the context of globalization”, *Hosudarstvo i pravo*, no. 4, pp. 9-17.
  7. Morozov, V.A. (2009), “Principles of Western European legal culture”, Thesis abstract for Doct. Sc. (Jurisprudence), 12.00.01, Moscow, Russia.
  8. Karbone, Zh. (1986), *Yuridicheskaya sotsiologiya* [Juridical sociology], Translated by Tumanov, V.A., Moscow, Russia.
  9. Rulan, N. (1999), *Yuridicheskaya antropologiya : uchebnik dlya vuzov* [Juridical anthropology : coursebook], Translated by Nersesyants, V.S., Moscow, Russia.
  10. Udovika, L.H. (2014), *Pravova systema Ukrayiny : hlobalizatsiyni transformatsiyi : monohrafiya* [Legal system of Ukraine : globalizational transformations : monograph], KSK Alyans, Zaporizhzhya, Ukraine.

УДК 340.12: 340.115: 34.06

ТЕОРІЯ ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ У КОНТЕКСТІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА

Ганзенко О.О., к.ю.н., доцент

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
gan-oleksandr@yandex.ua*

У науковій публікації досліджуються поняття та класифікація правових засобів у контексті інструментальної теорії права. Зазначається, що «правові засоби» є ключовою категорією інструментальної теорії права і в найбільш загальному розумінні являють собою систему правових форм, методів, способів і прийомів досягнення приватних чи публічних цілей суб'єктами правовідносин. Такий підхід до розуміння права дає змогу сприймати його не як сукупність нав'язаних державою заборон, зобов'язань і дозволів, а як систему реальних інструментів задоволення потреб, реалізації інтересів особи, суспільства та держави в цілому.

Ключові слова: правові засоби, інструментальна теорія, заборони, зобов'язання, дозволи, приватні цілі, публічні цілі, правові інтереси, регулювання.

ТЕОРИЯ ПРАВОВЫХ СРЕДСТВ В КОНТЕКСТЕ ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЙ ТЕОРИИ ПРАВА

Ганзенко А.А.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина
gan-oleksandr@yandex.ua*

В научной публикации исследуются понятие и классификация правовых средств в контексте инструментальной теории права. Отмечается, что «правовые средства» являются ключевой категорией инструментальной теории права. В широком понимании правовые средства представляют собой систему правовых форм, методов, способов и приемов достижения частных или публичных целей участниками правоотношений. Такой подход к пониманию права позволяет воспринимать его не как совокупность навязанных государством запретов, обязанностей и разрешений, а как систему реальных инструментов удовлетворения потребностей, реализации интересов личности, общества и государства в целом.

Ключевые слова: правовые средства, инструментальная теория, запреты, обязанности, разрешения, частные цели, публичные цели, правовые интересы, регулирование.

THEORY OF LEGAL MEANS IN THE CONTEXT OF THE INSTRUMENTAL THEORY OF LAW

Hanzenko A.A.

*Zaporizhzhya national university, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhia, Ukraine
gan-oleksandr@yandex.ua*

In a scientific publication explore the concept and classification of legal means in the context of the instrumental theory of law.

Mechanism of legal regulation of the Ukrainian state is in the process of reform and improvement. In the context of the democratization of the Ukrainian society and the government, the role of public in building a social state of law, a special role to play specific legal instruments to achieve private and public goals of social development are increasing.

It is noted that «legal means» are a key category of instrumental theory of law. In the broadest sense legal means is the system of legal forms, methods, techniques and practices to achieve private or public purposes of legal relations' participants. This approach allows understanding of the right not as a collection of state-imposed restrictions, duties and permits, but the set of real tools that met the system needs, implementation of the interests of individuals, society and the state as a whole.

All legal means can be divided into legal incentives and legal restrictions. Legal stimulus is defined as the means of forming the subject of necessary law-abiding behaviour by creating conditions necessary to satisfy the subjective interests of the individual due to the execution of legal regulations. Legal restrictions are the legal means of deterring of wrongful act, which creates conditions to satisfy the public interest in the conservation and protection.

Legal incentives and legal constraints affect the legal consciousness of the subjects in a certain way and combined with each other. It is stimulation, promotion, and not limitation (the punishment) that is the most effective means of achieving a legal result of providing a positive motivation. At the same time motivating force of desired behaviour are not only external requirements, but also their own interests of the individual, his personal interest.

Thus, the legal means are essential elements of the legal regulation mechanism and allow seeing of the right tools to achieve real private and public purposes of legal parties. The prospect of further study of this topic is conditioned by the popularity of instrumental theory of law and its application and versatility.

Key words: legal means, instrumental theory, restrictions, duties, permits, private purpose, public purpose, legal interests, regulation.

Механізм правового регулювання української держави перебуває в процесі реформування та подальшого удосконалення. В умовах демократизації українського суспільства і державної влади, підвищення ролі громадськості в побудові соціальної правової держави особливу роль мають відігравати конкретні правові інструменти досягнення приватних і публічних цілей суспільного розвитку. Такі інструменти визначають у теорії права терміном «правові засоби», що дає змогу узагальнити всі елементи правового регулювання та бачити у праві не просто систему обов'язків, дозволів і заборон, а реальний механізм реалізації та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави в цілому. Саме тому актуальним є дослідження правових засобів як складових частин механізму правового регулювання в контексті інструментальної теорії права.

Тематичні дослідження розглядають категорію «правові засоби» як основну категорію інструментальної теорії права (С.С. Алексєєв, О.В. Малько, К.В. Шундіков). Однак у контексті сучасної пізнавальної ситуації в юридичній науці ця категорія застосовується здебільшого як узагальнююче поняття з надто широким змістом, що покликане полегшити групування за функціональною ознакою різноякісних, у тому числі навіть очевидно неюридичних, явищ. Саме в такому сенсі термін «правові засоби» використовується в роботах С.М. Аброськіна, О.О. Авраменко, І.О. Дзери, Р.М. Кашапова, В.А. Команчі, Т.Ш. Кулматова, О.О. Небрат, В.В. Трухачова, Ю.І. Чалого, Т.М. Чапурко та ін. Разом із цим сформовано кілька цілком обґрунтованих підходів до розуміння категорії «правові засоби» як категорії, що має самостійне значення: авторські концепції запропонували С.С. Алексєєв, О.В. Малько та К.В. Шундіков, Б.І. Пугинський; у межах західноєвропейської теорії права власний підхід до розуміння категорії «правові інструменти» пропонує Ж.-Л. Бержель.

Детально дослідили категорію «правові засоби» вітчизняні науковці: О.В. Онуфрієнко у праці «Правові засоби у контексті інструментальної теорії права» [1] та А.М. Денисова у дисертаційному дослідженні на тему «Механізм і засоби правового впливу (теоретико-правове дослідження)» [2].

В останні роки категорію «правові засоби» активно використовують у своїх дослідженнях вітчизняні вчені М.В. Буроменський, Д.О. Андреев, Н.В. Аніщук, Т.В. Волинець, Н.В. Волкова, Ю.В. Гридасов,

І.О. Дзера, Н.М. Дятленко, Г.В. Єрмоєнко, Л.В. Карабут, В.І. Ткаченко, Б.В. Кузьменко, М.М. Кузьміна, О.А. Куций, І.І. Митрофанов, О.С. Мірошніченко, О.О. Небрат, Є.Б. Ольховський, О.В. Онуфрієнко, В.В. Пахомов, О.Ю. Салманова, О.О. Степанов, Р.Б. Хорольський, А.М. Чернобай та інші відомі науковці.

Як самостійна категорія поняття «правові засоби» стало спеціально досліджуватися на межі 70-80-х років ХХ ст. спочатку на галузевому рівні такими вченими, як Н.А. Барінов, Б.І. Пугинський, П.С. Елькінд, та іншими. На рівні загальної теорії права проблему правових засобів вперше у 1987 р. поставив С.С. Алексєєв. Саме з роботами цих авторів пов'язане виникнення інструментальної теорії в правознавстві [3].

Питання про правові засоби – це навіть не стільки питання відокремлення в особливий підрозділ тих або інших фрагментів правової дійсності, скільки питання їх особливого бачення в чітко визначеному ракурсі – їх функціонального призначення, їх ролі як інструментів оптимального вирішення соціальних задач [3, с. 16-17].

На думку О.В. Онуфрієнко, правові засоби – це система субстанціональних і діяльнісних правових явищ, за допомогою яких конкретні суб'єкти правовідносин, що поступово набувають характеру інструментальної гри, досягають приватних і публічних цілей. Новаційність запропонованої О.В. Онуфрієнко дефініції визначається введенням до її поняттєвого простору ознаки системності, комплексним обґрунтуванням сучасного цільового призначення правових засобів і зосередження уваги на ігровій забарвленості правовідносин у сучасних умовах. Використання категорії «система», по-перше, підкреслює системотворчий характер правових засобів стосовно правових цілей і, по-друге, означає, що саме правові засоби виступають окремими реально функціонуючими елементами правової системи в цілому. Цільове призначення правових засобів детермінується виявленою роллю права в суспільствах, що поступово набувають постмодерністського характеру. Розгляд правовідносин як специфічної інструментальної гри дає змогу підкреслити особливу змагальність, що є властивою правовідносинам за сучасних умов [1, с. 14-15].

Таким чином, у результаті наукового узагальнення різних наукових підходів до поняття правових засобів ми можемо зробити висновок, що правові засоби – це ключова категорія інструментальної теорії права, і в найбільш загальному визначенні «правові засоби» є системою передбачених нормами права методів, способів і прийомів досягнення приватної чи публічної мети суб'єктами правовідносин. Тобто поняття «правові засоби» і «правові інструменти» є фактично синонімами. Такий методологічний підхід до вивчення та сприйняття права дає можливість бачити в будь-якому правовому явищі не просто систему дозволів, заборон і зобов'язань, а сукупність реальних і дієвих інструментів досягнення приватної чи публічної мети.

Отже, правові засоби – це певні юридичні категорії та діяння суб'єктів з їх застосування з метою досягнення конкретного результату [4, с. 536].

У юридичній літературі засоби правового регулювання класифікують за певними критеріями.

Залежно від ступеня складності розрізняють:

- прості (суб'єктивні права та юридичні обов'язки; заохочення та покарання; пільги та заборони);
- складні (норма; інститут).

Залежно від функціонального призначення:

- регулятивні (дозволи);
- охоронні (засоби захисту).

За предметом правового регулювання:

- конституційні, адміністративні, цивільні, кримінальні тощо.

За характером:

- матеріальні (рекомендації);
- процесуальні (позов).

За часом дії:

- постійні (громадянство);
- тимчасові (премія).

Залежно від виду правового регулювання:

- нормативні (заборони, встановлені нормами права);
- індивідуальні (акт застосування права).

Залежно від інформаційно-психологічної спрямованості:

- стимулюючі (заохочення);
- обмежуючі (примус) [4, с. 536-537].

Категорія «правові засоби» безпосередньо пов'язана з поняттям механізму правового регулювання. Так, О.Ф. Скакун визначає механізм правового регулювання як узяту в єдності систему правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок («належне» у праві стає «сущим»). Причому до правових засобів вона відносить норми права, суб'єктивні права та юридичні обов'язки, рішення судів тощо, об'єктивовані в правових актах; до правових способів – дозволи, зобов'язання та заборони; до правових форм – використання, виконання, додержання, застосування.

Правові засоби, способи, форми перебувають у взаємозв'язку та взаємодії. Кожна частина механізму правового регулювання перебуває на своєму місці (як годинний механізм), виконує специфічні функції. Якість виконуваних ними функцій впливає на роботу інших частин і результат функціонування механізму в цілому [5, с. 498-499].

На думку П.М. Рабіновича, механізм юридичного регулювання – це система всіх юридичних засобів, за посередництвом яких держава здійснює владний вплив на суспільні відносини. Цей механізм не збігається повністю з юридичною системою суспільства, є дещо «вужчим» від неї, адже до складу останньої так чи інакше входять і такі явища, у яких ані держава, ані суспільство не зацікавлені (наприклад, правопорушення).

Таким чином, П.М. Рабінович всі форми та способи правового регулювання називає правовими засобами, до яких відносить юридичні норми (моделюють, регламентують суспільні відносини), нормативно-юридичні акти («організують» зміст юридичних норм, виражають їх «назвоні», забезпечують набуття ними формально обов'язкової чинності), юридичні факти (породжують, змінюють або припиняють суб'єктивні юридичні права й обов'язки персоніфікованих суб'єктів), юридичні відносини (конкретизують взаємні суб'єктивні юридичні права й обов'язки персоніфікованих суб'єктів), акти реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, правосвідомість (ідеологічно, духовно забезпечує процес юридичного регулювання), законність (гарантує реальність здійснення регулятивного процесу), інтерпретаційно-юридичні акти (забезпечують однакове розуміння змісту юридичних норм), акти застосування юридичних норм (забезпечують владну організацію юридичних відносин між правореалізаторами).

Зазначені засоби юридичного регулювання, система яких утворює його механізм, зазначає П.М. Рабінович, – це своєрідні юридичні інструменти, які використовує держава (через свої органи), а також інші учасники суспільного життя – суб'єкти права для досягнення тих чи інших цілей. Досконале володіння такими інструментами – невідмінна умова належного професіоналізму юриста [6, с. 199-200].

За визначенням групи науковців під керівництвом М.В. Цвіка, правове регулювання засновується на складній взаємодії майже всіх правових явищ: правової свідомості, принципів права, правових норм, актів їхнього тлумачення та застосування, юридичних фактів, правових відносин, суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, актів реалізації юридичних норм, правової культури, законності тощо. Для відображення характеру зв'язків між цими явищами, що є своєрідними засобами (формами) вирішення завдань правового регулювання, висвітлення функціонального призначення кожного з них у цьому процесі, у правознавстві використовується така категорія, як механізм правового регулювання. Отже, механізм правового регулювання може бути визначений як система послідовно організованих юридичних засобів (явищ), за допомогою яких досягаються цілі правового регулювання [7, с. 512].

Таким чином, і в цьому випадку маємо науковий підхід до розуміння механізму правового регулювання як системи правових засобів.

А.М. Денисової зазначає, що правові засоби, як і багато інших юридичних понять, спочатку досліджувалися на галузевому рівні. Однак проблема правових засобів насамперед є загальнотеоретичною. У теорії права давалися різні визначення цієї категорії, а саме їх визначали як: інституційні явища правової дійсності, які втілюють регулятивну силу права, його енергію, яким належить роль її активних центрів; інструментарій, який акумулюється в механізмі правового регулювання, за допомогою якого досягається мета правового регулювання; певні юридичні категорії та діяння суб'єктів із їх застосування з метою досягнення конкретного результату. У загальному вигляді, на думку А.М. Денисової, правові засоби – це правові явища, які відображені в інструментах (постановах) і діях (технологіях), за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення особистих і публічних цілей. Загальні ознаки правових засобів полягають у тому, що вони:

- є основними інструментами суб'єктів права для забезпечення особистих і публічних інтересів, досягнення поставлених цілей;
- відображають соціальну, інструментальну та особистісну цінності права;
- визначають, певним чином поєднуючись, галузеві правові режими;
- є основними елементами правового впливу, механізму правового регулювання;
- є спеціальними та загальними засобами, які забезпечують дію правової системи в цілому;
- приводять до юридичних наслідків (конкретних результатів);
- забезпечують ефективність правового регулювання завдяки постійному взаємозв'язку один з одним;
- забезпечуються та підтримуються державою [8, с. 190-191].

Отже, А.М. Денисова фактично ототожнює поняття «правових засобів» і «правових способів», що є певним порушенням логічної структури поняттєвого апарату науки та навчальної дисципліни «Теорія держави і права», адже до правових способів правового регулювання класично відносять тільки такі правові засоби, як «заборона», «зобов'язання» та «дозвіл».

Проте варто погодитися з А.М. Денисовою в тому, що правові засоби своєю дією демонструють можливості права, його потенціал у врегулюванні суспільних відносин, у задоволенні різноманітних правомірних інтересів індивідуальних і колективних суб'єктів. Правові засоби поєднуються в певну систему для вирішення чітко визначених завдань. Без поняття «правові засоби» (його розуміння) неможливо повноцінно досліджувати проблему ефективності та цілей правового впливу. З огляду на зазначене вище маємо можливість дійти висновку, що саме правові засоби і надають праву його соціальну цінність. Призначення різноманітних правових засобів полягає в тому, щоб інформувати суб'єкта про можливості вибору варіантів поведінки в межах права, впливати на їх інтереси в певному напрямі, спонукати до вчинення того чи іншого вчинку. Саме для правильного мотивування поведінки людини виникає потреба в розгляді правових засобів у інформаційно-психологічному аспекті. Такими правовими засобами є саме суб'єктивні права й обов'язки, пільги і призупинення, заохочення і покарання тощо, які вже трансформуються в правові стимули та правові обмеження. І саме вони є значущими для майбутньої поведінки людини [8, с. 191-192].

Особливо необхідно наголосити на розгляді правових засобів в інформаційно-психологічному аспекті, що дає змогу кожному сприймати, наприклад, правові норми не як нав'язані державою правила поведінки, а як реальні правові інструменти задоволення, реалізації інтересів особи, суспільства та держави.

Враховуючи наведені позиції відомих українських науковців щодо визначення механізму правового регулювання, під категорією «правові засоби» ми можемо розуміти фактично всі елементи правової реальності, які використовуються для досягнення приватної чи публічної мети. Значить, усі елементи механізму правового регулювання є інструментами – «правовими засобами».

Отже, і норма права як первинний елемент механізму правового регулювання, і нормативно-правові акти, і суспільні відносини, і акти застосування норм права, і інтерпретаційно-правові акти є правовими засобами досягнення приватної чи публічної мети учасниками правових відносин.

У широкому розумінні правовими засобами ми маємо право назвати всі засоби досягнення визначеної мети, які регламентовані нормами права, передбачені чинним законодавством. Адже регламентованість правом визначає правовий характер тих чи інших засобів.

До субстанціональних правових засобів (засобів-постанов, інструментів) А.М. Денисова відносить зобов'язання, дозволи, заборони, заохочення, пільги, норми права, принципи права тощо, тоді як до дієвих (засобів-дій, технологій) – акти реалізації права, акти застосування права, акти тлумачення права і всі процеси юридичної діяльності. Усі правові засоби, на її думку, у результаті узагальнення (трансформації) поділяються на правові стимули та правові обмеження. Правовий стимул визначається як засіб формування у суб'єкта необхідної законслухняної поведінки шляхом створення необхідних умов щодо задоволення суб'єктивних інтересів суб'єкта завдяки виконанню правових приписів. А правові обмеження – це правовий засіб стримування протиправного діяння, що створює умови для задоволення інтересів уповноваженого суб'єкта і суспільних інтересів в охороні та захисті [8, с. 191-192].

Загалом такий підхід до класифікації та узагальнення правових засобів є досить умовним, адже сама А.М. Денисова визнає, що в певних випадках стимул як атрибут впливу містить як власне стимул, так і певні обмежуючі моменти. Правові обмеження, у свою чергу, містять як обмеження, так і стимулюючі моменти. Проте механізм цих впливів, на її думку, різняться. Якщо стимул і обмежує, то за допомогою виключно позитивних моментів, без застосування погроз, застерігаючи тим самим суб'єкта від правопорушення. Що стосується обмеження, то якщо воно і стимулює, то вже негативними методами: погрозами, страхом перед покаранням. Отже, правові стимули та правові обмеження, впливаючи на свідомість суб'єктів, певним чином поєднуються один з одним. І саме стимулювання (заохочення), а не обмеження (покарання) здебільшого є ефективнішим засобом досягнення правового результату забезпечення позитивної мотивації. При цьому як спонукальна сила бажаної поведінки виступають не лише зовнішні приписи, а й власний інтерес суб'єкта, його особиста зацікавленість [8, с. 193].

Як контраргумент такій позиції можна навести використання такого технічного засобу профілактики та запобігання правопорушенням, як відеоспостереження. Наявність камер відеоспостереження одночасно і стимулює, і обмежує правову поведінку особи, але вирішальним тут вбачається саме страх потенційного правопорушника бути викритим. Тому поділ правових засобів на правові стимули та правові обмеження є досить умовним. Майже всі норми права ми можемо назвати правовими стимулами, адже всі вони заохочують нас до правомірної поведінки за принципом «дозволено все, що не заборонено законом». Але для посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування на першому місці стоять правові обмеження і головним для них є принцип «дозволено лише те, що чітко визначено законом».

Таким чином, правові засоби є основними елементами механізму правового регулювання та даєть змогу бачити в праві реальний інструментарій досягнення приватних і публічних цілей учасниками правовідносин. Перспективність подальшого дослідження цієї теми обумовлена популярністю інструментальної теорії права, її прикладним характером та універсальністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онуфрієнко О.В. Правові засоби у контексті інструментальної теорії права : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / О.В. Онуфрієнко ; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2004. – 18 с.
2. Денисова А.М. Механізм і засоби правового впливу (теоретико-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / А.М. Денисова ; Національна академія внутрішніх справ МВС України. – К., 2012. – 230 с.
3. Шунди́ков К.В. Инструментальная теория права – перспективное направление научного исследования / К.В. Шунди́ков // Правоведение. – 2002. – № 2 (241). – С. 16-23.

4. Зайчук О.В. Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / О.В. Зайчук (відп. ред.), А.П. Заєць, В.С. Журавський, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник для студ. вищ. навч. закладів] / О.Ф. Скакун ; Національний ун-т внутрішніх справ. – 2-ге вид. – Х. : Консум, 2005. – 656 с.
6. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посібник] / П.М. Рабінович ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Вид. 10-е, зі змін. – Л. : Край, 2008. – 224 с.
7. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права : [підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.] / М.В. Цвік (ред.), О.В. Петришин (ред.) ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
8. Денисова А.М. Правові засоби : поняття та види / А.М. Денисова // Право України. – 2010. – № 7. – С. 190-195.

REFERENCES

1. Onufrienko, O.V. (2004), "Legal means in the context of instrumental theory of law", Thesis abstract for Cand Sc (Jurisprudence), 12.00.01, Natziionalnii universitet vnytrishnikh sprav, Harkiv, Ukraine.
2. Denisova, A.M. (2012), "The mechanism and means of legal exposure (theoretical and legal research)", Thesis abstract for Cand Sc (Jurisprudence), 12.00.01, Natziionalnaia akademiia vnytrishnih sprav MVS Ukrainu, Kiev, Ukraine.
3. Shyndikov, K.V. (2002), "Instrumental theory of law – a promising direction of research", *Pravovedenie*, vol. 2 (241), p.p. 16-23.
4. Zaiichyk, O.V. (2006), *Teoriia derzhavu i prava. Akademichuii kurs* [Theory of State and Law. Academic Course], Jurinkom Inter, Kiev, Ukraine.
5. Skakyn, O.F. (2005), *Teoriya derzhavu i prava. Pidrychnuk* [Theory of State and Law. Textbook], Natziionalnii universitet vnytrishnih sprav, Konsum, Harkiv, Ukraine.
6. Rabinovuch, P.M. (2008), *Osnovu zahalnoii teorii prava ta derzhavu* [Fundamentals of general theory of law and state], Lvivskii Natziionalnii universitet im. Ivana Franka, Kraii, Lviv, Ukraine.
7. Cvik, M.V. (2009), *Zahalna teoriia derzhavu i prava* [General theory of state and law], Natziionalnaia jyridichna akademiia im. Jaroslava Mydrogo, Pravo, Harkiv, Ukraine.
8. Denisova, A. (2010), "Legal means : the concept and types", *Pravo Ukrainy*, vol. 7, pp. 190-195.

УДК 342.7 (477)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРІОРИТЕТ ЛЮДИНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ У ГАЛУЗІ ПРАВА

Коваль М.В., к.ю.н., професор

*Університет Державної фіскальної служби України,
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Україна
KNik@i.ua*

У запропонованій статті автор викладає свою позицію щодо обґрунтування впровадження в українську дійсність принципу антропоцентризму. Виходячи з еволюційної теорії появи людини, автор досліджує, що з появою людини на землі виникають її спільноти, тобто йде процес об'єднання індивідів у суспільні формування, відбувається поява в надрах цих формувань таких легітимних створінь, як держава, і такого явища, як право. Таким чином, автор стає на позицію взяття за базову субстанцію, відправним чинником у співвідношенні «людина, суспільство, держава, право» саме людини. Виходячи з викладеного, автор пропонує внести певні корегування у вивчення юридичними науками зазначеного співвідношення в межах методологічної юридичної навчальної дисципліни, якою може бути теорія прав людини, держави та права.